

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศต่าง ๆ ในโลกนี้มีประชากรที่มีลักษณะแตกต่างกันมากมาย แต่ทุกประเทศก็พยายามจะสร้างให้พลเมืองของตนมีลักษณะร่วมกัน นั่นก็คือความเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ ซึ่งประเทศไทยก็มีความปรารถนาเช่นกันเพราะการพัฒนาประเทศไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจสังคม การเมือง การศึกษา และอื่น ๆ นั้น ปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาคือทรัพยากรมนุษย์ เพราะการพัฒนาประเทศจะดำเนินไปด้วยปริมาณและคุณภาพ ตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งเอาไว้มากน้อยเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะต่าง ๆ ของประชาชนเป็นอันดับแรก ฉะนั้นการปรับปรุงคุณภาพของพลเมืองจึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ประเทศต่าง ๆ ก็ล้วนมุ่งพัฒนาคุณภาพของพลเมือง เพื่อให้เป็นพลเมืองที่ดี มีประสิทธิภาพ ประชาชนที่ได้รับการฝึกอบรมดีแล้ว จะสามารถใช้สติปัญญาในการปรับตัว เพื่อประโยชน์ของตนเองและส่วนรวม รวมทั้งสามารถสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์โดยใช้ทรัพยากรได้อย่างเหมาะสม ทำให้ประเทศชาติเจริญมั่นคง (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2526) ซึ่งสอดคล้องกับที่ สุมน อมรวิวัฒน์ (2526) ได้กล่าวว่า “การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนนับเป็นเป้าหมายสูงสุดของนานาอารยประเทศ เพราะถ้าปราศจากพลเมืองที่มีคุณภาพแล้ว แม้ประเทศนั้นจะมีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์เพียงใดก็ไม่สามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่เป็นประโยชน์ในการสร้างความเจริญก้าวหน้าให้ประเทศได้” ซึ่งปัจจุบัน ความต้องการการพัฒนาของประเทศทั้งในด้านการลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตลอดจนการพัฒนาจิตใจและพฤติกรรมทางสังคม วัฒนธรรมและการเมืองของบุคคลล้วนมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงซึ่งกันและกันและมีจุดร่วมที่สำคัญที่สุดคือจะต้องอาศัยการศึกษาเป็นปัจจัยหลักในการที่จะช่วยพัฒนาและฟื้นฟูศักยภาพของคนให้สามารถพึ่งตนเอง พัฒนาตนเอง พัฒนาชุมชนและสังคมได้ การศึกษาจึงเป็นกระบวนการในการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าไปในทิศทางเหมาะสม (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2535)

ดังนั้น การจัดการศึกษาให้กับคนในประเทศ ไม่ว่าจะประเทศใด ต่างก็มุ่งหวังที่ปลูกฝังความเป็นพลเมืองดีให้กับคนในประเทศของตน ทั้งนี้เพราะความเป็นพลเมืองดีเป็น

คุณลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งของบุคคลที่จะสามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะมีผลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเป็นอย่างมาก (เจริญ จิตวารินทร์, 2528) เหมือนกับที่ อริสโตเติล (Aristotle, 1988) ได้ชี้ให้เห็นมาตั้งแต่สมัยกรีกโบราณแล้วว่า “ท่านต้องการอะไรในรัฐ ท่านต้องบรรจุไว้ในโรงเรียน” เพราะสถาบันการศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างผู้เรียนให้มีคุณสมบัติเป็นพลเมืองของชาติตามที่ปรารถนา (จุมพล หนีพานิช, 258) ซึ่งแผนการศึกษาแห่งชาติของไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้แสดงเจตนารมณ์ของการศึกษาเพื่อพัฒนาบุคคลให้เป็นพลเมืองดี แต่ความหมายของพลเมืองดีนั้นเป็นไปตามสภาพแวดล้อมและความมุ่งหวังของรัฐบาลสมัยนั้น ๆ

สำหรับการศึกษาในประเทศไทย จัดการศึกษาแบ่งเป็นระดับก่อนประถมศึกษา ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษา โดยแต่ละระดับต่างก็มีหน่วยงานรับผิดชอบในการจัดการศึกษา ซึ่งการศึกษาในแต่ละระดับมีความสำคัญที่แตกต่างกันไปเช่นกัน แต่ระดับการศึกษาที่ครอบคลุมไปทั่วประเทศมีการจัดในทุกท้องที่ ก็คือ การศึกษาระดับประถมศึกษา ซึ่ง มาร์ค เบลาค์ (Mark Blaug อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2529) พบว่าการศึกษาระดับประถมศึกษานั้นให้ผลตอบแทนแก่สังคมในอัตราสูงกว่าระดับอื่น ๆ สอดคล้องกับอุทัย บุญประเสริฐ (2528) ที่กล่าวว่า “การประถมศึกษาเป็นการศึกษาในระดับที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อประเทศชาติ เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับประชาชนทุกคน เป็นการศึกษาของมวลชน เป็นการศึกษาในระดับที่อาจกล่าวได้ว่า เป็นการศึกษาที่เป็นทางการแห่งเดียวและเป็นแห่งสุดท้ายในชีวิตของประชาชนชาวไทย เป็นจำนวนมากทั้งในอดีตและปัจจุบัน” การจัดการศึกษาจะมีหลักสูตรเป็นหัวใจของการจัดการศึกษา ที่เป็นเครื่องชี้บ่งบอกว่า ยาวชนไทย อนาคตของชาติควรจะเป็นพลเมืองที่มีลักษณะอย่างไรที่สังคมต้องการ และสามารถดำรงชีวิตของตนได้อย่างมีความสุข และหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ก็มีจุดหมายว่า “การศึกษาระดับประถมศึกษาเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิต ให้พร้อมที่จะทำประโยชน์ให้กับสังคมตามบทบาทและหน้าที่ของตน ในฐานะพลเมืองดีตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข โดยให้ผู้เรียนมีความรู้และทักษะพื้นฐานในการดำรงชีวิต ทนต่อการเปลี่ยนแปลง มีสุขภาพสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ ทำงานเป็นและครองชีวิตอย่างสงบสุข” (กรมวิชาการ, 2537) ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) โดยมุ่งเน้นให้นักเรียนประถมศึกษาที่มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ถูกต้อง มีความรู้และทักษะพื้นฐานทางวิชาการ และทางด้าน

อาชีพที่เหมาะสมกับวัย และสอดคล้องกับสภาพความต้องการของท้องถิ่นและสังคม มีนิสัยรัก การแสวงหาความรู้ มีสุขภาพและพลานามัยสมบูรณ์ มีความสำนึกในความเป็นคนไทย ตระหนัก ในคุณค่าของศิลปะ วัฒนธรรม และทรัพยากรของท้องถิ่นและของชาติ และเป็นพลเมืองดีตาม ระบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

ในสภาพปัจจุบันการเรียนรู้ของเด็กเกิดขึ้นได้ในลักษณะ 4 ประการ กล่าวคือ เด็กเรียนรู้ ตามสภาพสังคม เด็กเรียนรู้จากกิจกรรมที่ครูจัดให้ เด็กเรียนรู้ด้วยตนเอง และเด็กเรียนรู้โดยการ นำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในชีวิตประจำวัน (สุพล วงสินธ์,2536) โดยที่กระบวนการเรียนรู้ที่เป็น ทางการก็จะเกิดขึ้นที่โรงเรียน ดังนั้นโรงเรียนจึงเป็นสถาบันที่มีความสำคัญยิ่งในการปลูกฝัง คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองที่ดีให้แก่เยาวชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงเรียนประถมศึกษา ซึ่ง ส่วนใหญ่เป็นสถาบันการศึกษาแห่งแรกของเยาวชน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจึงมุ่งเน้น ให้ผู้เรียนได้มีพัฒนาการทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม (กรมวิชาการ,2533) โดย ที่การจัดกิจกรรมในกระบวนการเรียนการสอนระดับประถมศึกษาจะมีหนังสือเรียนเป็นอุปกรณ์ สำคัญ เพราะหนังสือเรียนจะมีเนื้อหาวิชาตรงตามหลักสูตร เพื่อให้นักเรียนศึกษาหาความรู้ได้ตาม จุดมุ่งหมายของหลักสูตร ซึ่งในยุคปัจจุบันได้เน้นการให้เด็กได้เรียนรู้ด้วยตนเอง โดยการศึกษา ค้นคว้าด้วยตนเองมากขึ้น ดังนั้นหนังสือจึงมีความสำคัญสำหรับเด็กเป็นอย่างยิ่ง เพราะหนังสือ ให้คุณค่าหลาย ๆ อย่าง ดังบทพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราช กุมารี (อ้างถึงใน นิศา ชูโต และกล่อมจิตต์ พลายเวช ,2527) ว่า

หนังสือนี้	มีมากมาย	หลายชนิด
นำดวงจิต	เริ่งรื่น	ชื่นสดใจ
ให้ความรู้	สำเร็จ	บันเทิงใจ
ฉันทใจไป	ใจสมาน	อ่านทุกวัน
มีวิชา	หลายอย่าง	ต่างจำพวก
ล้วนสะดวก	ค้นได้	ให้สุขสันต์
วิชาการ	สรรมา	สารพัน
ชั่วชีวิต	ฉันอ่านได้	ไม่เบื่อเลย

ดังนั้นหนังสือเรียนเพียงอย่างเดียวไม่เป็นการเพียงพอสำหรับการศึกษาค้นคว้าของ นักเรียน โรงเรียนจึงควรจัดหาหนังสือหลายประเภทไว้ให้นักเรียนได้ค้นคว้า เพื่อให้มีความรู้ กว้างขวางขึ้นและได้เนื้อหาสาระตรงตามหลักสูตร ซึ่งหนังสือที่โรงเรียนควรจัดหาไว้ประเภทหนึ่งก็

คือหนังสืออ่านเพิ่มเติม เพราะเป็นหนังสือที่แต่งโดยมีสาระอิงหลักสูตร ซึ่งกรมวิชาการได้รวบรวมไว้

จากความสำคัญของความเป็นพลเมืองดีที่ควรปลูกฝังกับประชาชนอย่างเป็นทางการ โดยเริ่มตั้งแต่ระดับประถมศึกษาตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร โดยมีหนังสือเป็นอุปกรณ์สำคัญในกระบวนการเรียนการสอน ด้วยการสอดแทรกเนื้อหาสาระลักษณะความเป็นพลเมืองดีไว้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาว่าเนื้อหาสาระลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่ปรากฏมีลักษณะใดบ้างและมากน้อยเพียงใด เพื่อจะได้เป็นข้อมูลสำหรับกระทรวงศึกษาธิการที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาในการที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลักสูตร หนังสือเรียน หรือในการแต่งหนังสืออ่านเพิ่มเติม เพื่อให้มีลักษณะความเป็นพลเมืองดีเพิ่มขึ้นในครั้งต่อไป และเป็นประโยชน์ต่อครูและผู้ปกครองในการเลือกสรรหนังสือให้กับนักเรียน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาสาระลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่ปรากฏในหนังสือเรียนตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533)
2. เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาสาระลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่ปรากฏในหนังสืออ่านเพิ่มเติมระดับประถมศึกษา

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้มุ่งวิเคราะห์เนื้อหาความเป็นพลเมืองดีที่ปรากฏในเอกสารดังนี้
 - 1.1 หนังสือเรียนตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ตามคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ (ภาคผนวก) อันได้แก่
 - 1.1.1 กลุ่มทักษะที่เป็นเครื่องมือการเรียนรู้
 - 1.1.2 กลุ่มส่งเสริมประสบการณ์ชีวิต
 - 1.1.3 กลุ่มประสบการณ์พิเศษ
 - 1.2 หนังสืออ่านเพิ่มเติมระดับประถมศึกษาของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ตามรายชื่อหนังสือเสริมประสบการณ์ระดับประถมศึกษา เล่ม 2 และ รายชื่อเพิ่มเติมจากกรมวิชาการ ได้แก่

- 1.2.1 กลุ่มทักษะที่เป็นเครื่องมือการเรียนรู้
- 1.2.2 กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต
- 1.2.3 กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย
- 1.2.4 กลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ

2. ประเภทของเนื้อหาลักษณะความเป็นพลเมืองดี ได้จัดแบ่งตามแนวคิดพื้นฐาน การพัฒนาหลักสูตร : การศึกษาเพื่อพัฒนาชีวิตที่ทำประโยชน์ต่อสังคมของกระทรวงศึกษาธิการ โดยแบ่งคุณลักษณะของพลเมืองเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ เป็นสมาชิกที่ดีของมนุษยชาติ เป็นสมาชิกที่ดีของวงการอาชีพ เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2537)

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. การวิเคราะห์ลักษณะความเป็นพลเมืองดี จะวิเคราะห์ในหนังสือเรียนตาม หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) และหนังสืออ่านเพิ่มเติมระดับ ประถมศึกษาของกรมวิชาการเท่านั้น
2. ลักษณะความเป็นพลเมืองดี เป็นผลสรุปที่ได้จากการรวบรวมของผู้วิจัย โดย ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ (ดูในภาคผนวก) และอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ นำมาเป็น เกณฑ์ในการวิจัยครั้งนี้
3. เนื้อหาที่ปรากฏของเนื้อหาหนึ่ง ๆ อาจจะบ่งบอกลักษณะความเป็นพลเมืองดี ได้เพียงลักษณะเดียวหรือหลายลักษณะก็ได้
4. การวิเคราะห์ลักษณะความเป็นพลเมืองดีจะวิเคราะห์เฉพาะเนื้อหาเท่านั้น ไม่วิเคราะห์ภาพ

ข้อจำกัดในการวิจัย

การวิจัยนี้มุ่งวิเคราะห์เนื้อหาลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่ปรากฏในหนังสือเรียน ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) แต่เนื่องจากในช่วงที่ ผู้วิจัยทำงานวิจัยอยู่นี้หนังสือเรียนในระดับประถมศึกษา ยังคงใช้หนังสือเรียนหลักสูตรประถม ศึกษา พุทธศักราช 2521 อยู่ ดังนั้นการวิจัยครั้งนี้หนังสือเรียนที่ใช้จึงมีทั้งในหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ที่ใช้ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ดู ในภาคผนวก)

คำนิยามที่ใช้ในการวิจัย

หนังสือเรียน หมายถึง หนังสือเรียนระดับประถมศึกษาตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ตามคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ ที่ วก 255/2538 (ดูในภาคผนวก)

หนังสืออ่านเพิ่มเติม หมายถึง หนังสืออ่านเพิ่มเติมระดับประถมศึกษาของ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ดังรายชื่อที่กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการได้รวบรวมไว้

ลักษณะความเป็นพลเมืองดี หมายถึง ลักษณะสำคัญที่ประชาชนชาวไทยควรมี ประกอบด้วย 3 ลักษณะ คือ เป็นสมาชิกที่ดีของมนุษยชาติ เป็นสมาชิกที่ดีของวงการอาชีพ เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

เป็นสมาชิกที่ดีของมนุษยชาติ หมายถึง บุคคลที่มีคุณลักษณะดังต่อไปนี้คือ ความมีเหตุผล ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การพึ่งตนเอง ความสามารถเลือกรับและนำความรู้สากล มาประยุกต์ใช้กับครอบครัวและชุมชน ความเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การประหยัดและ อุดออม ความยุติธรรม ความเสียสละ สุขภาพดี ความสุภาพอ่อนโยน การใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ การรักความสะอาด การมีน้ำใจนักกีฬา การตระหนักในคุณค่าของการศึกษา ความกล้าหาญ การละเว้นเสพสิ่งเสพยติดีให้โทษ การตรงต่อเวลา ทักษะด้านการคำนวณ ทักษะด้านการจัดการ ทักษะในการใช้เทคโนโลยี ทักษะทางด้านภาษาต่างประเทศ

เป็นสมาชิกที่ดีของวงการอาชีพ หมายถึง บุคคลที่มีลักษณะดังต่อไปนี้คือ ความคิดริเริ่มในการประกอบอาชีพที่สุจริต ความขยันหมั่นเพียร ความสามัคคี ความอดทน อุดกถัน การมีมนุษยสัมพันธ์ ความเป็นผู้นำและผู้ตาม การเป็นผู้ผลิตและบริโภคที่ดี

เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม หมายถึง บุคคลที่มีลักษณะดังต่อไปนี้คือ การรู้จักสิทธิ และหน้าที่ตามระบอบประชาธิปไตย ความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์สุจริต ความกระตือรือร้น ความสำนึกในความเป็นไทย การมีค่านิยมที่ถูกต้อง ความกตัญญูกตเวทิตะ ความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ การตระหนักและเห็นคุณค่าของทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทักษะทางภาษาไทย

ความมีเหตุผล หมายถึง ความสามารถในการใช้ปัญญาในการประพฤติปฏิบัติ รู้จักไตร่ตรองเรื่องราวต่าง ๆ อย่างรอบคอบ ถึงผลได้ผลเสียที่จะเกิดขึ้นก่อนที่จะกระทำการนั้น ๆ ไม่เชื่ออะไรง่าย ๆ พิสูจน์ให้เห็นประจักษ์ ไม่ดีจ้องแต่ยึดหลักการแห่งความถูกต้อง ใช้สติปัญญาในการตัดสินใจ หลีกเลี่ยงการใช้อารมณ์ ไม่ยึดมั่นกับความคิดเห็นของตนซึ่งอาจจะผิดได้

ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ หมายถึง การชอบสำรวจคิดค้นสิ่งใหม่ ๆ และแสวงหาประสบการณ์ใหม่ ๆ ทำทลายความสามารถ มีความขบขันในความคิด มีความยืดหยุ่น และมีความคิดเป็นของตัวเอง กล้าแสดงออกอย่างอิสระและมีเหตุผล

การพึ่งตนเอง หมายถึง ความสามารถในการคิดและปฏิบัติกิจการต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือตนเองได้ โดยไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน และไม่คอยแต่จะรอรับความช่วยเหลือจากผู้อื่น

ความสามารถเลือกรับและนำความรู้สากลมาประยุกต์ใช้กับครอบครัวและชุมชน หมายถึง รู้จักวิเคราะห์และตัดสินใจในการรับความรู้สากลอย่างมีเหตุผล เพื่อนำความรู้มาปรับใช้กับครอบครัวและชุมชนได้อย่างเหมาะสม

ความเมตตากรุณา หมายถึง การมีความรักใคร่ปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข และสงสารคิดจะช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ด้วยการช่วยเหลือเพื่อให้เขาสามารถช่วยเหลือตนเองได้ และไม่ทำ ความเดือดร้อนหรือทำอันตรายแก่คนและสัตว์ทั้งทางตรงและทางอ้อม

ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ หมายถึง การกระทำที่แสดงถึงไมตรีจิต โอบอ้อมอารี และแบ่งปันทรัพย์สินสิ่งของ อาหาร น้ำใจ ตลอดจนแรงงาน เพื่อช่วยเหลือเจือจุนแก่บุคคลที่ควรให้ เพื่อให้ผู้อื่นได้รับความสะดวก มีความสุขและความพอใจ

การประหยัดและอดออม หมายถึง การใช้ปัจจัยที่จำเป็นในการดำรงชีวิตอย่างพอเหมาะพอควร และระมัดระวัง เพื่อให้ได้ประโยชน์มากที่สุด รวมทั้งการดูแล รักษา ซ่อมแซม สิ่งของทั้งของตนเองและของส่วนรวม รู้จักยับยั้งความต้องการให้อยู่ในขอบเขตที่พอเหมาะพอควร ขณะเดียวกันก็ไม่ตระหนี่จนไม่ยอมใช้จ่ายทรัพย์สินในสิ่งที่ควรหรือจำเป็น

ความยุติธรรม หมายถึง การปฏิบัติด้วยความเที่ยงตรง ตามหลักเกณฑ์สอดคล้องกับความจริงและมีเหตุผล ปราศจากอคติ โดยไม่ลำเอียงเข้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

ความเสียสละ หมายถึง การให้หรือการบริจาคสิ่งที่เราควรได้รับ หรือมืออยู่ให้แก่คนที่ควรให้ ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นและส่วนรวม เพื่อให้สังคมเจริญก้าวหน้า โดยไม่มุ่งหวังผลตอบแทน

สุขภาพดี หมายถึง การที่บุคคลมีร่างกายและจิตใจที่สมบูรณ์แข็งแรง รู้จักตนเอง เป็นอย่างดี ยอมรับข้อบกพร่องที่ตนมี มีความภาคภูมิใจในข้อดีของตน มีอารมณ์แจ่มใส มีจิตใจที่มั่นคง ทนต่อความวิตกกังวลและความตึงเครียดต่าง ๆ รวมทั้งสามารถที่จะดำรงชีวิตอย่างมีความสุขจากสิ่งแวดล้อมรอบตนเอง

ความสุภาพอ่อนโยน หมายถึง การแสดงกิริยาต่อผู้อื่นด้วยความสุภาพอ่อนน้อม ถ่อมตน มีมารยาทเหมาะสมกับกาลเทศะ โดยไม่แสดงกิริยาล่วงเกินผู้อื่น ทั้งการกระทำและคำพูด เช่น ไม่พูดจาเสียดสีผู้อื่น

การใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ หมายถึง การรู้จักคุณค่าของเวลา พยายามที่จะทำสิ่งที่เป็นประโยชน์โดยไม่ปล่อยเวลาให้ล่วงเลยไป

การรักษาความสะอาด หมายถึง การรักษาความสะอาดของร่างกาย เครื่องแต่งกาย เครื่องใช้และสิ่งแวดล้อม ให้มีความสะอาดอยู่เสมอ

การมีน้ำใจนักกีฬา หมายถึง การมีจิตใจ รู้จักแพ้ รู้จักชนะ และให้อภัยซึ่งกันและกัน ไม่เอาเปรียบผู้อื่น

การตระหนักในคุณค่าของการศึกษา หมายถึง เห็นความสำคัญและประโยชน์ของการศึกษาว่าสามารถก่อให้เกิดอาชีพที่ตนต้องการ สามารถสร้างรายได้ ทำให้กินดีอยู่ดี สามารถพัฒนาตนเองให้อยู่ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยการเอาใจใส่ต่อการศึกษาดูหาความรู้ ความจริง จากแหล่งความรู้ต่าง ๆ ด้วยการอ่านและการฟังอย่างสม่ำเสมอ

ความกล้าหาญ หมายถึง มีจิตใจเข้มแข็ง ไม่พรั่นพรึง ไม่หวาดหวั่นต่อความยากลำบากหรืออุปสรรคใด ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นได้ มีจิตใจมั่นคง เมื่อเผชิญหน้ากับอันตราย มีความ

กล้าทางจริยธรรม กล้าคิด กล้าพูด กล้าทำในสิ่งที่ถูกต้อง และมีเหตุผล และเป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นหรือส่วนรวม ตลอดจนกล้ารับผิดชอบในสิ่งที่ตนได้กระทำ

การละเว้นเสพสิ่งเสพยติดให้โทษ หมายถึง ศึกษาเกี่ยวกับอันตรายของยาเสพยติด มีความสำนึกที่จะปฏิเสธหรือไม่ยอมรับในสิ่งเสพยติดทุกชนิด และพยายามที่จะชักชวนแนะนำผู้อื่นให้มีความสำนึกนั้นด้วย

การตรงต่อเวลา หมายถึง การปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ ตรงตามเวลาที่กำหนดหรือนัดหมายเสมอ

ทักษะด้านการคำนวณ หมายถึง มีความรู้ ความสามารถในการคิดคำนวณตัวเลขสามารถนำไปใช้ในการเรียนรู้ต่าง ๆ และใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสมกับระดับการศึกษาของตน

ทักษะด้านการจัดการ หมายถึง มีความรู้ ความสามารถในการปฏิบัติงานให้ดำเนินไปตามแผนที่ได้วางไว้ได้อย่างถูกต้องเรียบร้อย

ทักษะในการใช้เทคโนโลยี หมายถึง มีความรู้ ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยได้เหมาะสมกับการดำรงชีวิตของตนเอง เช่น เครื่องใช้ในบ้าน

ทักษะทางด้านภาษาต่างประเทศ หมายถึง มีความรู้ ความสามารถในการฟัง พูด อ่าน เขียนภาษาอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ภาษาไทยได้ เช่น สามารถใช้ภาษาอังกฤษสื่อความหมายอย่างง่าย ๆ ได้

ความคิดริเริ่มในการประกอบอาชีพสุจริต หมายถึง มีความสามารถประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงชีวิตและครอบครัวที่เหมาะสมกับความรู้ความสามารถของตน และเป็นอาชีพที่ไม่ขัดต่อกฎหมาย ขนบธรรมเนียม ประเพณี และศีลธรรมอันดีงาม

ความขยันหมั่นเพียร หมายถึง ความพยายามในการปฏิบัติสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างสม่ำเสมอด้วยความกระตือรือร้น และมานะพยายาม โดยไม่ย่อท้อ เพื่อให้งานสำเร็จลุล่วง

ความสามัคคี หมายถึง การแสดงออกซึ่งความสามารถในการทำงานเป็นกลุ่มหรือหมู่คณะ โดยการช่วยเหลือร่วมแรงร่วมใจกันแก้ปัญหา เพื่อปฏิบัติงานให้สำเร็จลุล่วงด้วยดีมีประสิทธิภาพ และก่อให้เกิดความรักใคร่กลมเกลียวกันในกลุ่มหรือหมู่คณะ

ความอดทนอดกลั้น หมายถึง มีความเข้มแข็ง ความหนักแน่นของจิตใจที่สามารถยืนหยัด ต่อสู้กับการกระทบกระทั่งของสภาพการณ์และเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นโดยสงบ ไม่แสดงอาการหวั่นไหวหรือวิตกกังวลใด ๆ จนประสบความสำเร็จ

การมีมนุษยสัมพันธ์ หมายถึง การมีอัธยาศัยดี เข้าใจ เห็นอกเห็นใจผู้อื่น วางตนดี ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้

ความเป็นผู้นำและผู้ตาม หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการก่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจในการทำงาน โดยการตัดสินใจร่วมกันและให้ความร่วมมือร่วมใจในการปฏิบัติงาน เพื่อทำงานให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายและความต้องการของหมู่คณะหรือส่วนรวม

การเป็นผู้ผลิตและผู้บริโภคที่ดี หมายถึง มีความสามารถที่จะเป็นผู้ผลิตและผู้บริโภค โดยคำนึงถึงการประหยัด คุ่มค่า และเกิดประโยชน์สูงสุด ทั้งในส่วนตัวและส่วนรวม

การรู้จักสิทธิและหน้าที่ตามระบอบประชาธิปไตย หมายถึง การปฏิบัติตามกฎหมายและหลักประชาธิปไตย รู้จักใช้สิทธิเสรีภาพ และปฏิบัติตามหน้าที่ของตน เคารพสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น ยอมรับฟังความคิดเห็นที่ถูกต้องซึ่งตัดสินด้วยความเห็นของคนส่วนใหญ่

ความมีระเบียบวินัย หมายถึง การมีความสามารถควบคุมตนเองให้ปฏิบัติได้ถูกกาลเทศะ ยอมรับที่จะปฏิบัติตามกฎ กติกา ข้อบังคับ ระเบียบแบบแผน ข้อตกลง และกฎหมายที่สังคมกำหนดขึ้นด้วยความจริงใจ โดยไม่ต้องมีผู้ควบคุมหรือลงโทษ

ความรับผิดชอบ หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายด้วยความตั้งใจให้บรรลุผลสำเร็จ เรียบร้อย โดยไม่ต้องมีการบังคับ ควบคุมจากผู้อื่น และยอมรับผลที่เกิดจากการกระทำของตนเอง ไม่ว่าจะถูกหรือผิด ตลอดจนปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้นเสมอ

ความซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง การประพฤติปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมา ถูกต้องตาม
ทำนองคลองธรรมและกฎหมายบ้านเมือง ด้วยกาย วาจา และใจ ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น

ความกระตือรือร้น หมายถึง ลักษณะของบุคคลที่มีแรงกระตุ้น ผลักดันให้
ปรารถนาจะทำทุกอย่างให้ได้ผลดีที่สุด โดยไม่เกิดผลเสียต่อส่วนรวม ตามที่ตั้งจุดมุ่งหมายไว้

ความสำนึกในความเป็นไทย หมายถึง มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย มีความ
ผูกพัน ห่วงแหนมาตุภูมิ มุ่งมั่นส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าและความมั่นคงของประเทศ รวมทั้ง
การรักษาเกียรติภูมิ เช่น ใช้สินค้าที่ผลิตในไทย รักษาประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น รักษา
โบราณสถานและโบราณวัตถุของท้องถิ่นและประเทศชาติ

การมีค่านิยมที่ถูกต้อง หมายถึง มีสิ่งที่โน้มน้าวจิตใจให้กระทำหรือไม่กระทำอย่างใด
อย่างหนึ่ง ซึ่งผลจากการกระทำหรือไม่กระทำนั้นชอบด้วยคุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรมและ
กฎเกณฑ์ของสังคม

ความกตัญญูกตเวที หมายถึง มีความรู้สึก สำนึกในบุญคุณ ประโยชน์หรือความดี
ของผู้อื่น ที่มีต่อตนเองและสังคม และการกระทำหน้าที่ที่เป็นประโยชน์ตอบแทนต่อผู้อื่นและสิ่งอื่น
ที่มีบุญคุณ โดยอาจตอบแทนด้วยสิ่งของหรือการกระทำหรือคำพูดก็ได้

ความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ หมายถึง การมีสำนึกและ
การกระทำในสิ่งที่ดีงามที่จะช่วยส่งเสริมความเจริญของประเทศ รักษาและหวงแหนแผ่นดินไทย
ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของศาสนาด้วยความเลื่อมใส เป็นศาสนิกชนที่ดี แสดงความเคารพต่อ
พระบรมฉายาลักษณ์ เพลงสรรเสริญพระบารมี เกิดขุนพระเกียรติคุณของพระมหากษัตริย์และ
พระบรมวงศานุวงศ์

การตระหนักและเห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง รู้
ประโยชน์ของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม มีความห่วงใย สนใจและให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์
และแก้ปัญหาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นและประเทศชาติ

ทักษะทางภาษาไทย หมายถึง มีความรู้ ความสามารถ และทักษะในการฟัง พูด อ่าน เขียนภาษาไทย สามารถใช้ภาษาไทยเป็นเครื่องมือสื่อความคิด ความเข้าใจได้ถูกต้อง เหมาะสม

ประโยชน์ของการวิจัย

1. ได้ข้อมูลเกี่ยวกับเนื้อหาลักษณะความเป็นพลเมืองดีลักษณะต่าง ๆ ในหนังสือเรียน และหนังสืออ่านเพิ่มเติมในระดับประถมศึกษา อันจะเป็นประโยชน์ต่อกระทรวงศึกษาธิการ ในการนำข้อมูลไปประกอบการพิจารณา เมื่อมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลักสูตร หนังสือเรียน หนังสืออ่านเพิ่มเติมครั้งต่อไป
2. เป็นแนวทางสำหรับผู้แต่งและผู้จัดทำหนังสืออ่านเพิ่มเติมให้มีเนื้อหาลักษณะความเป็นพลเมืองดีเพิ่มมากขึ้น
3. เป็นแนวทางสำหรับโรงเรียนและผู้ปกครองในการเลือกสรรและจัดซื้อหนังสือ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยแบ่งเป็น 4 ขั้นตอนคือ

ขั้นตอนที่ 1 พัฒนาเกณฑ์การวิจัย

1.1 ศึกษาลักษณะความเป็นพลเมืองดีจากเอกสาร วารสารและสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ที่กล่าวถึงความเป็นพลเมืองดีที่ควรจะมีสำหรับสังคมไทยในปัจจุบัน ประกอบด้วย คำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนา พระบรมราโชวาทในรัชกาลปัจจุบัน นโยบาย คำขวัญ เอกสารทางราชการ แผนการศึกษาแห่งชาติ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนพัฒนาการศึกษา แผนพัฒนาการศึกษา ศาสนาและศิลปวัฒนธรรม แผนพัฒนาเด็กและเยาวชน หลักสูตรประถมศึกษา และมัธยมศึกษา เอกสารของสถาบันทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับประเพณี วัฒนธรรม จริยธรรมไทย งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง

1.2 รวบรวมลักษณะความเป็นพลเมืองดีจากการศึกษาในข้อ 1.1 และจัดกลุ่มลักษณะความเป็นพลเมืองดีออกเป็น 3 ลักษณะ ตามแนวคิดพื้นฐานการพัฒนาหลักสูตร : การศึกษาเพื่อพัฒนาชีวิตที่ทำประโยชน์ต่อสังคม ของกระทรวงศึกษาธิการ คือ เป็นสมาชิกที่ดีของมนุษยชาติ เป็นสมาชิกที่ดีของวงการอาชีพ เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม พร้อมทั้งให้คำนิยามจำกัดความ

1.3 นำผลสรุปจากข้อ 1.2 มาสร้างแบบพิจารณาลักษณะความเป็นพลเมืองดี เสนอให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 13 ท่าน พิจารณาให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับลักษณะความเป็นพลเมืองดี

1.4 นำแบบพิจารณาลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่ผ่านการพิจารณาให้ข้อคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิมาสรุปภายใต้คำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อใช้เป็นเกณฑ์ในการวิจัยครั้งนี้

ขั้นตอนที่ 2 สร้างเครื่องมือในการวิจัย

2.1 นำเกณฑ์การวิจัยมาสร้างแบบวิเคราะห์เนื้อหาลักษณะความเป็นพลเมืองดี ในหนังสือเรียนและหนังสืออ่านเพิ่มเติมให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจพิจารณาให้ความคิดเห็น

2.2 นำแบบวิเคราะห์มาปรับปรุงแก้ไข

2.3 สร้างเครื่องมือในการวิจัย

ขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์เนื้อหาลักษณะความเป็นพลเมืองดี

3.1 รวบรวมเอกสารที่จะนำมาวิเคราะห์

3.2 หน่วยในการวิเคราะห์เนื้อหา กำหนดใช้ คำ วลี ประโยค และเป็นบทหรือตอนมาวิเคราะห์

3.3 ทดลองวิเคราะห์เนื้อหาลักษณะความเป็นพลเมืองดี เสนออาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญทางด้านการวิเคราะห์เนื้อหา 3 ท่าน (ดูในภาคผนวก) พิจารณาตรวจสอบเพื่อความตรง (Validity)

3.4 นำผลของการวิเคราะห์ที่ผู้เชี่ยวชาญด้านการวิเคราะห์เนื้อหาให้ข้อเสนอแนะมาสรุปภายใต้คำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อปรับปรุงแก้ไขวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาให้ถูกต้อง

3.5 ผู้วิจัยสุ่มตัวอย่างหนังสือโดยวิธีการสุ่มอย่างง่าย จำนวน 2 เล่ม นำมาวิเคราะห์วันละ 1 สัปดาห์ จึงนำหนังสือเล่มเดิมมาวิเคราะห์ซ้ำ เพื่อตรวจสอบหาความเที่ยง (Reliability)

3.6 ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ด้วยตนเองภายใต้คำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา

ขั้นตอนที่ 4 วิเคราะห์ข้อมูล

4.1 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์

4.1.1 การแจกแจงความถี่

4.1.2 ร้อยละ

$$\text{ค่าร้อยละ} = \frac{\text{ความถี่ของลักษณะความเป็นพลเมืองดีเฉพาะด้าน}}{\text{ความถี่ทั้งหมดของลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่ปรากฏในเอกสาร}} \times 100$$

4.2 สรุปผลที่ได้จากการวิเคราะห์เนื้อหาลักษณะความเป็นพลเมืองดีในหนังสือเรียนตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) และหนังสืออ่านเพิ่มเติม ระดับประถมศึกษา โดยเสนอผลในรูปของตารางประกอบคำอธิบาย

การเสนอผลการวิจัย

บทที่ 1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา วัตถุประสงค์ของการวิจัย ขอบเขตการวิจัย ข้อตกลงเบื้องต้น คำนิยามที่ใช้ในการวิจัย ประโยชน์ของการวิจัย วิธีดำเนินการวิจัย

บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย